

TORTÉNELEM ÉS UTÓPIA

Emil M. Sioran: Istorija i utopija. Gradac, Čačak, 1987.

A čačaki Gradac című folyóirat új könyvsorozatát indított, melynek védjegye az alkimista szublimáció vagyis a megtisztulás szimbóluma. Konceptiójáról az első négy kötet alapján természetesen korai lenne ítéletet mondani, a szerzők névsora azonban máris azt sejteti, hogy elsősorban a provincializmustól való megtisztulás kísérletéről van szó: az országos színvonalú folyóirat után most egy ígéretes könyvsorozat próbálja bizonyítani, hogy Čačakon sem lehetetlen európai szintű olvasnivalót terjeszteni. Beckett, Paracelsus és Jung után a legújabb kötet Emil Cioran, román származású bölcselel, **TORTÉNELEM ÉS UTÓPIA** című 1957-es művének fordítása.

Miután a könyv első része a személyes hangú önvallomás, a kontraszt kedvéért és a pontosabb megértés érdekében leghelyesebb, ha ismertetőnkert néhány objektív életrajzi adattal kezdjük. Annál is inkább, mert Cioran sem külföldön, sem nálunk nem tartozik a közismert egyéniségek közé. 1911-ben született Romániában, ahol saját bevallása szerint valami „gyanús és homályos” filozófiát tanult, ám végül Bergsonról szóló munkájával diplomált, A **REMÉNYTELENSÉG CSÚCSAIN** című első könyve 1933-ban jelent meg románul, sőt az érte kapott rangos irodalmi díj azt sugallta, hogy helyzete nem is olyan reménytelen. 1937-ben párizsi ösztöndíjat kapott, hogy Nietzsche etikájából doktoráljon. Azóta pontosan ötven év telt el, de a disszertációt még mindig nem fejezte be. Közben szinte ki sem mozdult Párizsból; elkezdett franciául írni és mostanáig összesen hat könyvet jelentetett meg — akár azt is mondhatnánk, hat sza-

bálytalan adalékot Nietzsche filozófiájához.

Szabálytalan adalékok ezek a könyvek, mert Nietzsche neve szinte föl sem merül bennük, Cioran alap gondolatait, világnézetét és gondolkodási stílusát azonban mélyen átítatja a nagy német filozófus gondolatvilága. Vonatkozik ez különösen a **TORTÉNELEM ÉS UTÓPIA** című könyvére, melynek alaptézise az, hogy a történelem nem más, mint egy nagy értelmetlenség. Cioran szerint minden civilizáció agresszív barbarizmussal kezdődik és az erőszakot valamilyen mítosz vagy ideológia szentesíti. Később az abszolútumba vetett hit gyengül, és ezzel párhuzamosan a humanizáció jeleit tapasztalhatjuk. A humanizáció azonban annyit jelent, hogy az alapvető vitális impulzusok elgyengülnek, hiszen Cioran még Nietzschét is túllicitálva azt állítja, hogy az emberi lét alapja nem más, mint a gyilkolás ösztöne. Más szóval, ha meg tudnánk valósítani legmélyebb, de gondosan titkolt szándékainkat, akkor környezetünk barátaink és ellenségeink sírjaitól hemzsegne. Természetes ösztöneink tehát az erőszak felé húznak bennünket, ezek gyengülése pedig társadalmi méretekben dekadenciát eredményez. A tolerancia, a béke és a morál az ösztön-erők gyengülésének eredményei, az öregség szimptomái. A civilizáció tehát mítosszal kezdődik és szkeptizmussal zárul. A kétely azonban semmilyen problémát nem old meg, mert a szkeptikus számára a világ nem több, mint problémák halmaza. Éppen ezért türelmetlenül várja a barbárokat, de nem azért, hogy megoldják, hanem hogy megsemmisítsék problémáit.

A **TORTÉNELEM ÉS UTÓPIA** című mű erre az általam durva leegyszerűsítéssel vázolt alapsémára épül. A szerző ezt finomítja, csiszogatja és árnyalja úgyszólván az egész könyvben, miközben a konkrétumok egész sorozatát vonultatja fel. A zsarnokságról írt kiváló esszéjében saját gondolkodásmódjáról is elárul egy roppant lényeges mozzanatot. Bevallja, hogy ifjúkorában istenítette a történelem tirannusait, mert azok mind rendelkeznek egy kivételes képességgel: a parancsolás ösztöneivel. „Nem süllyednek olyan mélyre — írja —, hogy ellenségeikkel vitába szálljanak, és érvekkel próbáljanak győzni. Ők ehelyett elrendelnek és döntenek, anélkül, hogy tetteiket megindokolnák; innen ered cinizmusuk, amit minden erénynél és hibánál jobban becsültem.” Miután azonban Cioran képtelennek érezte magát arra, hogy tetteivel legyen méltó hozzájuk, abban reménykedett, hogy ezt a színvonalat lengalább szavakkal elérheti. „Állandóan szofizmusokat fabrikáltam és hatalmas hülyeségeket mondtam — írja —: szellemi eszközökkel kívántam ugyanolyan ellenszenves len-

ni, mint amilyenek ők voltak hatalmi eszközökkel. Élő szóval akartam pusztaságot teremteni, a szó segítségével kívántam a világot a levegőbe röpíteni, hogy magam is föl szálljak, végül pedig a világ maradványaival együtt zuhanjak vissza.”

Ebből az attitűdből valami kétségtelenül megmaradt az érett Cioran műveiben, beleértve természetesen a **TORTÉNELEM ÉS UTÓPIA** című művét is. Elegáns paradoxonaival, lehengerlő kinyilatkoztatásaival és helyenkénti erős túlzásaival alaposan megmozgatja a leglustább olvasó agyát is, és heves vitára ösztönöz. Mi több, egyik aforizmájában még autól sem kíméli magát, hogy esetleg mi igazságtalanul ítélkezzünk róla: „Nem szeretném, ha igazságosak lennének hozzám: mindenről le tudnék mondani, kivéve az igazságtalanság ajzószerét.” A következő aforizmáját ilyen ajzószerként értelmezhetjük: „Az ember néha szeretne kannibál lenni, nem is anynyira annak öröméért, hogy megbabáljon valakit, hanem hogy kiokádja.”

SEBŐK ZOLTÁN